

2. Зотова В.Г., Копейцева Л.П. Г.Гарсія Маркес і Володимир Дрозд: художні топоси буттєвих меж. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: Філологічні науки*. 2017. Випуск 45. С. 76–79.

3. Косинка Г. Вибрані твори / упоряд. І. М. Андрусак. Харків: Ранок, 2003. 334 с.

Зотова В.Г.

*кандидат педагогічних наук
доцент кафедри української і зарубіжної літератури
Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького*

Пітель Т.О.

*учитель групи подовженого дня
КЗ «НВК «Джерело», м. Запоріжжя*

КОМПОЗИЦІЙНІ ПРИЙОМИ РОЗКРИТТЯ АВТОРСЬКОГО ЗАДУМУ У РОМАНІ Р. ІВАНИЧУКА «ЖУРАВЛИНИЙ КРИК»

***Анотація.** У статті аналізуються композиційні прийоми розкриття авторського задуму у романі Р. Іваничука «Журавлиний крик», доводиться, що вони підпорядковані і сприяють розкриттю складної історії українського козацтва, боротьби за українську державність.*

***Ключові слова:** історичний роман, проблематика художнього твору, композиція, художній образ, історико-художній план, художній прийом.*

Р. Іваничук належить до когорти талановитих українських письменників, у творчості яких розкриваються складні обставини української історії, формування української державності. Автор послуговувався різними жанрами. Уже в ранніх оповіданнях, розповідаючи про свою сучасність, він змалював її на історичному тлі. Пізніше його улюбленим жанром стали романи, але новелістичний підхід яскраво простежувався і в романній Іваничуковій оповіді [4, с. 243]. І в час своєї першої публікації, й надалі ці твори викликали неабиякий інтерес і дотепер є актуальними за своєю проблематикою.

Одним з історичних романів Р. Іваничука є «Журавлиний крик». Як і роман «Яничари» («Мальви»), він довго йшов до читача через неможливість ранішого видання, а одразу ж після публікації викликав широку дискусію не

лише в колі літературознавців, а й серед широкого загалу читачів. Іваничука звинувачували в ідеалізації козаччини, апологетиці українофільства, ліберальних діячів, у занадто суб'єктивованих авторських оцінках української і світової історії [3, с. 13]. Однак згодом прийшло розуміння того, що письменникові вдалося не лише масштабно подати історико-художній дискурс, а й зробити це дуже майстерно.

Твір складається з двох частин, прологу й епілогу, взаємопов'язаних між собою. Кільцеве обрамлення потверджує думку автора про те, що його герой виконав свою місію і сподівається «видати книгу життя цілого покоління під іменем Павла Любимського, справжнім прізвищем маркіза де Ваттеля» [1, с. 5]. Таким чином, у пролог винесено кульмінацію роману, а в епілозі йдеться про реалізацію мети самого письменника. Обидві частини складаються з окремих розділів, у деяких із них є вставні новели.

На нашу думку, композиція роману «Журавлиний крик» є одним із безперечних художніх здобутків Р. Іваничука. Попри деяку її хаотичність, що незрідка закидають авторові, обрані композиційні прийоми дали йому можливість досягти бажаної широти викладу матеріалу, створення історичних панорам, енциклопедичності висвітлення суспільно-історичних, духовно-культурних та інших проблем. У творі показано життя різних верств населення Російської імперії, подано картини збройної боротьби і мирного життя, змальовано царський двір і Військо Запорозьке, розкрито життя панівної верхівки і побут простих українців. Письменник приділяє велику увагу архітектоніці образів історичних постатей, талановитих письменників (Катерина II, О. Пугачов, П. Калнишевський, Г. Сковорода, М. Радіщев, О. Новиков та ін.), разом із тим послуговується художнім вимислом і створює узагальнений, свідомо ідеалізований образ Павла Любимського як утілення мрії про справжнього ватажка, що приведе козаків і весь український народ до здобуття волі й незалежності. Таким чином, саме прийом панорамності, панорамних картин і образів, що утворюють історичний хронотоп, увиразнив і зробив можливим виконання надзавдання митця – розкрити важкий, трагічний, часом сповнений вагань і помилок, але невпинний шлях українців до своєї державності.

Із панорамністю роману парадоксально корелюється мозаїчність, калейдоскопічність у зображенні перипетій, що й обумовлює його подієву композицію (О. Галич). Незважаючи на хронологічну розмежованість, зміщення часових і просторових (географічних) планів, своєрідну хронотопну різновекторність, композиційна мозаїка виглядає вдалою формою, що поєднує велику кількість художніх змістів. У їх просторі – іплин історичних подій, і спогади персонажів; історичні й побутові

замальовки; авторські коментарі, відступи тощо. Р. Іваничук використовує ретро- і проспекції, у такий спосіб розширює межі змістові межі романної оповіді.

Калейдоскопічне змістове зміщення двох частин твору не затьмарює основні сюжетні лінії. За М. Слабошпицьким, їх дві: а) історія життя і правління Катерини II, б) історія гетьманства Петра Калнишевського. Ми б додали ще одну – історію життя і діяльності Павла Любимського, у вигаданому образі якого втілено уявлення українців про бажані риси очільника визвольних змагань. Усі сюжетні лінії розміщено за принципом паралелізму, при цьому вони переплітаються і створюють складне мереживо хронотопів.

І в самих сюжетних лініях, і в групуванні подій та персонажів у їх межах простежується прийом антитези, художнього контрасту, своєрідні антиномічні пари, що увиразнюють суперечності історичного часу, протистояння царської влади і козаків, незгоди в козацькому середовищі, протистояння духовності й бездуховності, моральності й ницості. Із початку твору це найбільше виявляється у паралелі «Катерина II – Петро Калнишевський».

На початку виконання своїх місій вони не ворогують між собою. Однак і Калнишевському, і козацтву загалом дуже швидко стають зрозумілими справжні наміри імператриці, а сам Петро Калнишевський через свої вагання й нерішучість у прийнятті рішень не виправдовує сподівань козацтва. Розкриваючи зазначену паралель, автор намагається бути найбільш об'єктивним і об'єктивованим, дистанційованим від своїх персонажів, чого не можемо сказати по відношенню до деяких інших паралелей, зокрема тих, які проступають у третій сюжетній лінії. Тут змальовуються внутрішній світ і вчинки Павла Любимського, через них автор розкриває власні погляди на зображувані події, і тому тут він значною мірою суб'єктивний. Звернемо увагу й на те, що в такий спосіб письменник уводить «нового» героя. За Іваничуком, не Калнишевський є героєм свого часу, а Любимський. Петро Калнишевський є антиподом Павла Любимського. Змальовуючи долі обох, митець трагізм часу, загибель козащини. Він прагне якнайглибше осмислити історію свого народу.

У першій сюжетній лінії є низка вставних новел, що пов'язані із життям козацького отамана. Це і новела про церковного живописця Сисоя Шалматова (саме він розписав церкву, збудовану Калнишевським); і розповідь про Соловецький монастир, де козацькому ватажкові судилося доживати віку, і численні спогади героїв. Письменник використовує прийом спогадів для докладнішого ознайомлення з минулим персонажів, передає їх

почуття і настрої.

Значна роль у композиції роману належить образам природи, пейзажним замальовкам, які ніде не існують без взаємозв'язку із системою образів-персонажів. Підкреслимо, що описи природи в Іваничука персоніфіковані, часто засновані на фольклорній традиції і прийомах давньої української літератури. Звідси близькі до них епітети, метафори: природа «радіє», хвилі допомагають, а море, хоч і студене, але справедливе. Вважаємо, що близькою до народної є й символіка роману (образи дороги, журавлиного крику тощо), а також авторські міфологеми, не забуваючи про тісний зв'язок твору і з літературною традицією, його інтелектуалізм та філософічність. Власне, означені особливості є складниками Іваничукового романного мислення.

Аналізуючи попередні романи письменника, М. Жулинський пише про те, що письменник «досяг значних успіхів у виявленні нової якості романного мислення. Ця якість характеризується філософською активністю авторської думки, домінантним становищем авторського світосприйняття, зростанням ролі сюжетно-композиційних елементів в утвердженні моральної ідеї, духовної тези, конкретністю соціально-психологічної генези характерів» [2, с. 223].

Філософічність є наскрізною рисою художньої тканини роману Р. Іваничука «Журавлиний крик». Вона струмує в описах певних історичних обставин, оцінці персонажами і автором сюжетних колізій, розмислах про причини тих чи інших рішень. А іноді письменник вдається до власне філософського диспуту, як, наприклад, у кінці твору, де Павло Любимський говорить про свій намір видати свою книгу життя, відповівши в ній на важливі для нього питання: у чому полягає сутність свободи, рівності, честі. Герой утверджується в думці Сковороди: «Безперервний ланцюг вериг, та його розриває люд мислю своєю, коли в нього вибивають із рук меча...» [1, с. 375].

Отже, аналізований нами роман – твір багатогранний за своїми проблемами і складний за композицією. У процесі художнього відтворення історичних подій Р. Іваничук послуговувався такими композиційними прийомами, як панорамні зображення, мозаїчність структури, використання позасюжетних елементів (вставних новел, ретро- і проспекцій, пейзажних описів тощо), композиційний сюжетний паралелізм, художня об'єктивація і художня суб'єктивація, філософський дискурс та ін. Використані прийоми дали можливість письменникові художньо переконливо змалювати важливі етапи української та світової історії, відтворити дух українців, їх національний характер, менталітет і непереборне прагнення волі.

Література

1. Іваничук Р. Журавлиний крик. Львів: Каменяр, 1989. 375 с.
2. Жулинський М. Наближення. Київ: Дніпро, 1986. 278 с.
3. Слабошпицький М. «Мисль не повинна вмерти». *Українська мова і література в школі*. 1989. №5. С. 8–17.
4. Хороб М. Філософія кохання у новелістиці Романа Іваничука. *Хороб М. Грані художнього буття: нариси з української літератури ХХ століття: (дослідження, статті, критичні етюди)*. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2013. 428 с.

Кириченко В.І.

магістрантка

*Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького*

ТЕНДЕНЦІ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ ЕПІСТОЛЯРНОЇ ТРАДИЦІЇ

Анотація. У статті представлено тенденції розвитку української епістолярної традиції, починаючи із зародження слова (давня українська література). Наголошується на тому, що серед жанрів епістолярію слід виокремити щоденники, листи, автобіографії, спогади. Головну увагу зосереджено на тому, що епістолярний стиль розвивався не стільки як жанр літератури, а як вид ораторського мистецтва. У науковому дослідженні зроблено спробу довести, що на розвиток давньої української епістолярної традиції великий вплив мала візантійська епістолографія.

Ключові слова: епістолярій, епістолографія, автобіографія, спогад, щоденник, лист.

Відомо, що у сучасному літературознавстві вивчення епістолярної спадщини митців пов'язане із тенденцією поширення філологічного аналізу на жанри нефікційної літератури. До таких жанрів слід віднести щоденники, листи, автобіографії, спогади. Однак труднощі рецепції письменницького епістолярію відтворені необхідністю залучення широкого контексту, окрема це стосується щоденників, белетристики, біографічних джерел, спогадів, листів-відповідей.

Специфічною ознакою документальної літератури є її здатність миттєво, а тому й особливо чутливо і чуттєво реагувати на факти дійсності. Така миттєва, часом не прикрашена стилістичними фігурами, вербалізована